

מקורות

ידידי, יחזקאל ברנע - גולדשטיין בישר לי לא מזמן בשמחה ניכרת, שהצליח לחשוף את שלשלת היוחסין של משפחתו החל מן המאה השש עשרה במרכז אירופה לשם הגיעו אבות אבותיו מספרד. גולדשטיין ספרדי!

השם פולצ'ק *Polátsek*, אינני יודע מה מקורו ולכן לא אוכל להתגאות באילן יחסין כה מכובד. סבא דני נולד אמנם בהונגריה אבל השם איננו הונגרי. לפי הצליל, הוא סלבי מובהק. הוא יכול להיות ממקור רוסי, צ'כי, סרבן-קרואטי או סביר להניח שאבות סבי הגיעו לאזורים אלה מפולין. שם הם נקראו בוודאי באימפריה ההבסבורגית ולכן סביר להניח שאבות סבי הגיעו לאזורים אלה מפולין. שם הם נקראו בוודאי בשמות פרטיים בלבד כמו זלמן בן דוד או לפי מקצוע כמו זלמן הנפח למשל. הרישום בקיסרות היה כנראה מסודר יותר ולשם הפרטי הוסיפו פולק היינו בא מפולין ובסיומת צ'ק בדומה לבחורצ'יק או קטנצ'יק במקומותינו. תיאוריה נחמדה, אם כי אינני ערב לאמיתותה. באושוויץ אגב פגשתי יהודי צ'כי בשם זהה ממש לשלי, ובירושלים היה קבלן בנין בשם פולצ'ק והוא עלה לארץ מרוסיה דווקא.

אשר לשם פויאר *Feuer*, שם משפחת אימ' הדבר פשוט הרבה יותר משום שהוא גרמני מובהק והיה שכיח למדי במחוזות הקיסרות. סביר להניח שאבות אבותיה של אימא הגיעו גם הם מפולין לאזור זה.

אני חייב לגלות כאן, שלמרות מה שניתן אולי להבין מההתחלה המשעשעת משהו, רישום הזיכרונות לא התחיל כתוצאה מהשיחה הנזכרת עם ידידי יחזקאל, כלל וכלל לא. היא אפילו לא נתנה דחיפה לכך. בחוג המשפחה, ואני מתכוון בעיקר לרמי וגידי, בעת התגוששויות מילוליות שליוו אותנו לאורך השנים, נטען לא פעם שאני לא מספר על העבר ובפרט על מה עבר עלינו בתקופת השואה. קביעה זו, אפשר לומר, לא הייתה כל כך מדויקת והסתמכה יותר על מחקרים, שהדיהם השתקפו בתקשורת ובבית הספר על השואה ועל ניצוליה, מאשר על המציאות. אמת, כל השנים השתדלתי לנהל חיים הרחק מצילים של הדברים שהתנסיתי בהם ולא הייתה לי כל כוונה לבנות בית ומשפחה חדשים ששדים ישנים יתנו בהם את הטון. מאידך, הייתי נוהג לספר מדי פעם ובמיוחד מסביב לשולחן בליל הסדר על ילדותי, על המשפחה, וכבדרך אגב הייתי משתיל קטעים ממה שקרה במחנות. יתכן שנימת דברי לא הייתה בהתאם לספר, לא היה נופך דרמטי בצורה שבה הייתי מעלה זיכרונות, ולכן אפילו אירועים קשים לא נשמעו מפחידים ביותר כשבאו מפי. מי יודע, אולי הנימה המבדחת משהו הפכה את הדברים לפחות קליטים. אלא שכנגד כל הטעוניה האלה, לגידי הייתה תשובה פשוטה ומשכנעת יותר: זאת לא מישנה סדורה וכך אי אפשר לזכור דברים.

והייתה סיבה נוספת: בזמן האחרון הוקלטתי על ידי שליחי שפילברג במשך חמש שעות מייגעות, ומשהגיעו הקלטות וצפיתי בהן הבנתי מיד שמלבד העובדה שהופעתי בפני המצלמה לא היה בה משום רמז לכשרונות תיאטראליים חבויים, המראיינת הצליחה לא פעם להוציא אותי מהכלים עם שאלותיה המטופשות ובכלל, נדמה היה לי שלא תמיד נאמרו הדברים כפי שרציתי לומר אתם. ואם לא די בכך, התברר שביחס לאי אלה תאריכים, חטאתי באי-דיוקים מרגיזים והדבר דרש תיקון. עכשיו - אולי מאוחר מדי - כשהקריירה המקצועית שלי מתקרבת לקיצה וזמן יש לי בשפע, החלטתי שהגיע הזמן לנסות ולהביא כמה הבזקים ממה שנותר עדיין בזיכרון, אף על פי שזה כידוע נוטה עם הזמן לעצב את העבר לפי רוחו ומזכיר רק דברים שנראים לו חשובים.

אבל נחזור לשורשים - עיסוק שאי אפשר לפסוח עליו בימים אלה.

מוצאו של סבא דניאל, סבי מצד אבא, מנגיקלוו *Nagykáló*, עיירה בצפון מזרח הונגריה שבה נולד גם אבי, כבן הזקונים מבין חמישה ילדים. משם עבר עם משפחתו להוידוננש *Hajdunánás*, עיירה במרחק כשעה נסיעה מהגבול הרומני דאז, והתפרנס שם מחנות צעצועים שבבעלותו.

את סבא דני ראיתי פעם אחת בלבד, בשנת 1941, לאחר שטרנסילבניה סופחה או הוחזרה - תלוי בהשתייכותו של המנסח - אל "מדינת האם" כפי שהונגריה נקראה בפינו. הוא היה אלמן זה שנים, זקן מופלג בעיני וחולה שבמשך כל ימי ביקורנו לא קם ממשכבו. פגשתי שם גם את הדוד יעקב, אביו של יצחק דורון וליצן גדול, שתי אחיות של אבא ועוד המון, המון בני משפחה. את אחיו הבכור של אבא אשר חי עם משפחתו בטְמֶשְׂוָאר *Temesvár* המרוחקת, לא הכרתי כלל. חיים וישראל, שני בניו של דוד זה ביקרו פעם בביתנו כשהייתי עדיין ילד - אירוע חשוב בזכות החרב שחיים הביא לי במתנה. הוא היה חרט במקצועו ובשנות השבעים ביקרתי בבית המלאכה שלו בתל-אביב. את צאצאיו אפשר למצוא בבני ברק.

אימא נולדה במיקולה *Mikola*, כפר קטן ליד סאטמר, להורים שעברו לשם מפּלֶשְׂקָה *Peleske* כפר אחר בסביבה. סבא פויאר, סנדלר במקצועו נולד כנראה במיקולה, עבר לגור עם משפחתו בפּלֶשְׂקָה ושם נהיה בעל חנות מכולת וממכר יי"ש. כאן נולדה אימא, הרביעית מחמשת ילדי המשפחה. הבכור היה אבא של בלֶנְקָה ואחת משלשת הבנות הנותרות הייתה דודה רוז'יקה למשפחת רוט *Róth* הידועה. לימים קנו בית בסאטמר וכל המשפחה עברה לשם, דבר שנודע לי רק בימים אלה כשהתחלתי להתעניין אצל בלֶנְקָה בתולדות המשפחה. את סבא וסבתא פויאר לא הספקתי להכיר, הם נפטרו לפני שנולדתי או אולי שנים אחדות לאחר מכן.

מפי הוריי לא זכורים לי סיפורים כלשהם על אודותיהם, הם גם לא סיפרו מעולם על ילדותם שלהם ועל נעוריהם. ומי היה שואל באותם ימים, ולמען האמת מי בכלל התעניין בעברם? אני הייתי בודאי עסוק בדברים חשובים יותר - לימודים, ספרים, בנות - ומשחלפו השנים ורציתי לדעת יותר, כבר לא היה את מי לשאול.

אבא גויס מיד עם תחילת המלחמה לשרת בחטיבה החמישית של צבא הקיסר. וכדי ללמוד את אמנות המלחמה, הועברה יחידתו מאזור מגוריו לסאטמר להתאמן שם לפני היציאה לחזית. אישית כנראה לא הספיק הרבה, משום שלדבריו מעולם לא למד לטפל בכלי ירייה ואפילו את האקדח שהיה נשקו האישי לא ידע להפעיל. מעניין אגב, שלפני תחילת מלחמת השחרור הייתי במצב דומה. לדרגת סמל הגיע בזכות ידיעותיו בשפה הגרמנית (איפה למד?) וכתב ידו היפהפה.

לא ברור אם כל בעלי הדרגות התאכסנו בעיר עצמה. מה שידוע הוא, שאבא חיפש חדר אצל משפחה יהודית ומצא מקום אצל דודה אֶמְמָה *Emma*, דודתה של אימא. אירוע גורלי, כי בינתיים גם משפחתה של אימא עברה לגור בסאטמר וההכרות שנקבעה בכוכבים, בינה לבין החייל היהודי הנחמד התרחשה כמובן בביתה של הדודה.

ימים אחדים לפני שנצטוונו לעבור לגטו נתקלתי, בחדר השינה של הוריי, בקופסא עטופה וקשורה בסרט ולהפתעתי מצאתי בה תמונות אחדות של אבא במדי צבא וצרור מכתבים בכתב ידו היפה. לא עמדתי בפיתוי ועשיתי את האסור, קראתי אותם בסתר. היו אלה מכתבים שנכתבו מיום שעזב את סאטמר עם יחידתו ועד שחזר מהשבי הרוסי. באחדים מהם תיאורי נוף ומקומות מעניינים שעבר דרכם, תיאור המוני היהודים שמצא בפז'מישל, העיר שבה התמקמו לזמן מה. הכל כתוב בשפה עדינה ומנומסת, ספוגת תום ואהבה - וכמה חבל שאבא, שם בערבות סיביר, לא הצליח לשמור על התשובות. אני מודה שהתרגשתי עד דמעות, ולבי נתמלא גאווה על שהוריי נישאו מתוך אהבה אמיתית ולא עקב שידוך שהיה מקובל במקומותינו. כמה שנים קודם לכן התרגשתי לא פחות בזמן קריאת רומן עב כרס, ובו סיפור דומה להפליא, כולל השבי בסיביר - אם כי בלי ה"הפי אנדינג" שבמקרה שלנו.

אבא חזר מן השבי בסיומה של המלחמה הגדולה, אימא חיכתה לו בנאמנות כל אותו זמן ובאמצע 1919 הם נישאו בסאטמר תחת חופה וקידושין, כדת משה וישראל.

כמו שני אחיי לפני, באתי לאוויר העולם בעיר הזאת השוכנת בגבולו הצפוני-מערבי של חבל טרנסילבניה. זהו חבל שנוי במחלוקת חריפה בין שתי מדינות שכנות ושינה זהות בהתאם לרוחות שנשבו מכיוון המעצמות. עד 1918 הוא השתייך להונגריה במסגרת האימפריה ההבסבורגית, אשר הפסידה אותו, עקב תבוסתה, לטובת ממלכת הרומנים. ב-1940 סופח שוב חלקו הגדול לידי ההונגרים ובתום מלחמת העולם השנייה הוחזר סופית (?) לרומניה. מכאן השמות הכפולים לאותה עיר: Szatmár ו-Satu Mare, Nagyvárád, Oradea ו-Kolozsvár ו-Cluj.

לא ארחיב יותר בתיאור העיר. בספר המהודר "זכור את סאטמר" אפשר למצוא מאמר בנושא זה, כתוב היטב בידי פרופ' חיים שמיר, אחיו של שגרירינו הראשון בבירת מצרים. אגב, הספר כשלעצמו לא במיוחד אהוב עלי, אם משום סגנונו הנישא והמתקתק של העורך ואם בגלל הצורה בה הוא מתאר את העיר ויהודיה. מקריאתו אפשר לכאורה להסיק שהחסידיים ורבניהם היוו את עמוד השדרה של החברה היהודית והרבי יואל טייטלבוים, ששנא דשנאה יוקדת כל מה שריח ציונות נדף ממנו, היה מלכם המוכתר. וזה כמובן תיאור מכוון ושיקרי במהותו.

